

TAKRİR-İ SÜKUN MAĞDURU BİR TAŞRA GAZETESİ

Hamza ÇAKIR*

A Local Newspaper Aggrieved By the Law Called "Takrir-i Sükun"

[The newspaper Keskin, one of the first local papers of the Republic of Turkey, was an important one with its local, regional and national reports, though it was only a local newspaper. The newspaper was issued in Keskin, which was the only active town of the time in the east of the Capital Ankara in terms of geography, society and culture, trade and economy. As far as what can be recounted about the early years of the republic regime, I believe, this newspaper should never be ignored. As a republican and revolutionary paper, it struggled against the irregularity and impropriety, favoritism, prohibitive mentality and torturing in the region and throughout the country and it expressed its disapproval saying that such incidents did not accord with the new regime. However the style of the language it used was heavily criticizing, thus it was exposed to pressure very often and closed down from time to time, since it bothered the

* Yrd.Doç.Dr. Kırıkkale Üniversitesi Öğretim Üyesi

rulers of the time. Finally, it was forced to end its life for a year by a law called "Takrir-i Sükun Kanunu".

As a local newspaper, it influenced a very large population in the region and found readers from Erzurum in the east to Istanbul in the west.]

Key Words: Local journalism, The newspaper Keskin, Takrir-i Sükun, censorship.

.....

Taşra gazeteciliği, basın tarihimiz içerisinde 1860'lara kadar uzanır. İlk ulusal gazete Takvim-i Vekayi'nin 1831 yılında yayımlandığını düşünürsek, 29 yıl sonra taşra gazeteciliğinin başladığını söyleyebiliriz. Başlangıçta sadece vilayetlerde çıktıkları için "*vilayet gazeteleri*" olarak da isimlendirilen ve daha sonraları kazalarda da çıkmaya başlayan bu taşra gazetelerinin yayımlanmalarında; hem idari yapılanmadaki düzenleme ve hem de sosyal ve siyasal gelişmelerdeki değişimin rolü büyük olmuştur.

Taşra gazeteciliğinin doğuşunda idari düzenlemenin rolüyle ilgili en önemli gelişme, yerel yönetimlerle ilgili 7 Kasım 1864'te yapılan düzenleme çerçevesinde "*eyalet sistemi*"nin kaldırılıp yerine "*vilayet sistemi*"nin getirilmesi ve böylece oluşturulan vilayetlerin kendi basım gereksinimlerini karşılamak üzere basımevi kurma yoluna gitmeleri ve aynı zamanda kurulan bu basımevlerini para karşılığında halka da açmaları olmuştur. Bunun sonucu olarak, bir yandan vilayet salnameleri, takvimler, dini, edebi ve bilimsel eserler bu matbaalarda basılırken, bir yandan da resmi vilayet gazetelerinin yayını yoluna da gidilmiştir. Zamanla bu resmi basımevlerinde özel girişimciler de kendi matbaalarını kurana dek,

kitap ve gazete gibi ücret karşılığında baskı işleri yaptırmışlardır. Yerel gazeteciliğin gelişmesine etki eden sosyal ve siyasal olayların başında ise; Osmanlı toplumundaki artan ayrıntıçılık eğilimleri dengelemek, diğer yandan da Avrupa'da özellikle Araplara yönelik olarak sayıları artan Arapça süreli yayınların etkisini bastırmak isteğinin teşvik ettiği anlaşılıyor (Koloğlu, 1992: 20-21).

Demek ki taşra gazeteciliğini ele alırken bunu ikiye ayırmak gerekir. Birincisi, devlet otoritesini vilayetlerde temsil etmek kaydıyla merkezi yönetimin desteği ile valilerin kontrolünde çıkarılan "*vilayet gazeteleri*"; ikincisi ise devlet otoritesi dışında şahısların çıkarmış oldukları gazetelerdir. Valilerin kontrolünde çıkan resmi kimlikli vilayet gazeteleri, daha çok monarşik düzenin ayakta kalabilmesi için yayın politikalarını benimsemişlerdir. Bu gazetelerde padişahlarla ilgili haberler öncelikli olarak yer almıştır. Bunun yanı sıra kamu görevlilerinin atama, yükselme ve ödüllendirilmeleri, yeni yasa, yönetmelik düzenlemeleri, hükümet, vilayet ve kamu kuruluşlarının çalışmaları, demiryolu, yol, telgraf hattı yapımları, sağlık konuları, yerel okul sınavları ve ödül dağıtma törenleri, hacıların gidişi, et ve ekmek fiyatları, şiddetli yağmur ve kar yağışları, doğal afetler, kolluk kuvvetlerinin başarıları, valilerin konuşmaları ve yazıları, savaşlar, yeni silahlar, buluşlar, yabancı konsolosların vilayetlerindeki gazileri bu resmi vilayet gazetelerinin içeriklerini oluşturmuşlardır (Girgin, 2001: 87). Şahısların çıkarmış oldukları gazeteleri ise kendi içerilerinde yine iki katagoride ele almak gerekir. İlk katagoride yer alanlar, sistem taraftarı olup, bunu bir çeşit ticari araç olarak kullanmışlardır. Örneğin, Beyrut'ta "İkbal" adıyla bir gazete çıkaran Abdil Bassat El-Onsi'nin şikayeti

üzerine, Dahiliye Nezareti'nden Beyrut valisine gönderilen yazıda, devlete ve millete hizmette kusur etmeyen El-Onsi'ye de Reyül-Âm ve Ebâbil gibi yönetim taraftarı gazetelere ödenen aylık 15'er liralık parasal desteğin sağlanması istenmiştir (DH-KMS, 11.2.1914). Diğer katagoride yer alanlar ise, sistem karşısında tarafsız kalmaya çalışmışlar ve hatta yer yer sistemi eleştiren ve diğer bir ifadeyle muhalefet gazetesi olmaya çaba göstermişlerdir. Ancak sistem taraftarı olan gazeteler, yönetimden hem teknik ve hem de parasal destek görürlerken, tarafsız kalmaya çalışan, az da olsa yönetimi eleştiren gazeteler mahalli yönetimlerce sıkı takibe alınarak çoğalmalarına izin verilmedikleri gibi, ayakta kalmaya çalışanlar da ucuz gerekçelerle kapatılma yoluna gitmişlerdir. Bu durum II. Abdülhamid'in istibdat dönemlerinde sıkı bir şekilde uygulandığı gibi, II. Meşrutiyetle gelen kısa süreli bir özgürlükten sonra istibdat sansürünü aratacak bir şekilde devam etmiştir (Kocabaşoğlu, 1986: 45). Öyle ki Humus'ta yayımlanan "Delil-i Humus" gazetesi, bir sayısında Osmanlı yönetiminin Araplara "ıslahat" sözü verdiği halde bunu yerine getirmeyerek toplumu uyutmaya devam ettiği tarzındaki yazısı üzerine gazete hemen kapatılmıştır (DH-KMS, 3.11.1913). Erzurum'da yayımlanan Araç gazetesi (DH-KMS, 6.4.1914), Üsküp'te yayımlanan Top gazetesi (DH- SYS, 2.8.1910), Lazkiye'de yayımlanan Ebu'n-Nevas gazetesi (DH-SYS, 2.7. 1912), Üsküpte yayımlanan Mücâhede-i Milliye gazetesi (DH-SYS, 7.7.1912), Eskişehir'de yayımlanan Nimet gazetesi (DH-SYS, 17.7.1912), Edirne'de yayımlanan Yeni Edirne gazetesi (DH-SYS, 18.12.1911), Üsküp'te yayımlanan Silah ve Süngü gazeteleri (DH-SYS, 21.6.1911), Selanik'te yayımlanan Pravo gazetesi (DH-SYS, 21.2.1911), Edirne'de yayımlanan Vatan

gazetesi (DH-SYS, 15.12. 1910), Ragüze’de yayımlanan *Ebu’l Hevl* gazetesi (HR-İ.HUS, 22.10.1900), Mısır’da yayımlanan *El- Ahram* gazetesi (DH-SYS, 5.5.1913), yine Mısır’da yayımlanan *El- Menar* gazetesi (DH-SYS, 20.6.1912) ve Beyrut’ta yayımlanan *EL-Müfid* gazetesi (DH-SYS, 8.2.1911) yönetim karşıtı yazılarından dolayı kapatılmışlar ve bir çok gazetenin sahibi aynı zamanda sürgüne gönderilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı’nın başlamasının ardından, 25 Ağustos 1914 tarihli geçici yasayla, “askeri sansürün izni olmadan ordu hareketleriyle ilgili haberlerin yazılması” gazetelerde yasaklanmıştır (Kabacalı, 1994: 149). Osmanlı Devleti’nin I. Dünya Savaşı’na girdiği 1914 yılında, ülkede yayımlanan dergi ve gazete sayısı 73’tür. Bu sayı 1915’te 6’ya düşmüş, 1916’da 8 olmuş, 1917’de 15’e, 1918’de 71’e yükselmiştir (Girgin, 2001: 102). Halbuki savaş öncesi ülkede gazete sayısı 130 civarındadır (İskit, 1939: 102).

Kurtuluş Savaşı yıllarına gelindiğinde ise, 1919’da Mustafa Kemal Anadolu’ya geçtikten sonra, 14 Eylül 1919 tarihinde, Sivas’ta *İrade-i Milliye* gazetesini çıkartmıştır. Önceleri haftada iki gün yayımlanan, sonraları günlük çıkarılan gazetede, Sivas Kongresi zabıtları ve Mustafa Kemal’in bildirimleri yayımlanmıştır (Kabacalı, 1994: 90). Mustafa Kemal, 1919 Aralık ayının son günlerinde Heyet-i Temsiliye Reisi olarak Ankara’ya gelince, önce *Anadolu’nun Sesi* gazetesini, sonra da 10 Ocak 1920’den itibaren *Hakimiyet-i Milliye* gazetesini yayımlatmıştır. Önceleri haftada iki gün çıkan, 6 Şubat 1921’de günlük olarak yayımlanan gazetenin başyazılarını Mustafa Kemal kaleme almıştır (Girgin, 2001: 105). Bu gazete daha sonraları Atatürk’ün kurduğu Cumhuriyet Halk

Fırkası'nın resmi organına dönüşmüştür. 1934 yılında *Ulus* adını alan gazete, özellikle Falih Rıfkı Atay'ın başyazarlığında Ankara rejiminin görüşlerini yansıtan bir parti hatta devlet sözcüsü görünümünü almıştır (Gevgili, 1983: 213). Yine Mustafa Kemal, 6 Nisan 1920'de *Anadolu Ajansı*'ni ve basın ve haberleşme işlerini yeni yönetimin eliyle düzenlemek amacıyla 23 Mart 1920'de de *Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğü*'nü kurdurtmuştur. Bu dönem içerisinde Anadolu'nun çeşitli kent ve yörelerinde de Ulusal Egemenlik Savaşı'nı destekleyen taşra gazeteleri yayımlanmıştır. Adana'da *Yeni Adana*, Konya'da 1910'dan beri çıkan *Babalık*, Balıkesir'de *Doğru Söz*, ve İzmir'e *Doğru*, Erzurum'da *Aışbayrak*, Samsun ve Edirne'de *Ahali*, Giresun'da *Işık* gibi yerel yayınlar önemli katkılar yapmışlardır (Gevgili, 1983: 213).

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte hilafet taraftarlarının İstanbul gazetelerinde padişahın halifeliğini sürdürmesi gerektiği yolunda yazılar yayımlamaya başlamaları üzerine, İstanbul basınıni susturmak amacıyla istiklal mahkemeleri kuruldu ve bu gazeteciler yargılandı. 1925 yılının başlarında ise Cumhuriyet'e karşı Doğu'da Şeyh Sait isyanının patlak vermesi üzerine *Takrir-i Sükun Kanunu* çıkartıldı (4 Mart 1925). Bu kanunla hükümet olağanüstü yetkilere sahip olmuştur. Basın özgürlüğünü istediği ölçüde kısıtlamak, gazete kapatmak, istiklal mahkemeleri kurmak ve bu mahkemelerce hukuk kurallarına bağlı olmaksızın serbestçe kararlar almak yetkileriyle donatılmıştır (İnuğur, 1992: 52). Tek maddelik kanun metninde "*İrticaa ve isyana ve memleketin sosyal nizamını, huzur ve sükununu, güvenlik ve asayişini bozmaya yönelik her türlü teşkilatı, tahrikleri, teşvikleri, teşebbüsleri ve yayınları, hükümet, cumhurbaşkanının onayıyla yasaklamaya*

yetkilidir. Sanıkları, hükümet İstiklal Mahkemelerine verebilir” (Topuz, 1996: 80). Böylece Cumhuriyet’in ilk yıllarında karşıt bir çok ulusal ve taşra gazetesi kapatılmış ve bir çok gazeteci tutuklanarak Şark İstiklal Mahkemesi’nce yargılanmışlardır. Kapatılan gazeteler arasında *Tevhid-i Efkâr*, *İstiklal*, *Son Telgraf*, *Aydınlık*, *Orak Çekiç*, *Sebilürreşat*, *Tanin*, *Vatan*, *Yoldaş* (Bursa), *Press de Soir*, *Resimli (Ay) Hafta*, *Millet*, *Sada-yı Hak* (İzmir), *Doğru Öz* (Mersin), *Kahkaha*, *İstikbal* (Trabzon), *Tok Söz*, *Sayha* (Adana) gibi karşıt gazeteler başta gelmektedir (Tuncay, 1986: 48).

Cumhuriyet karşıtı olmamakla birlikte yapılan yanlışlıklar karşısında susmayan ve açıkça eleştiren bağımsız bir taşra gazetesi olarak *Keskin* gazetesi de Takrir-i Sükun Kanunu’nda yer alan sosyal nizamı eleştirme, huzur ve sükunu bozmaya yönelik yayınlarından dolayı olsa gerek, Cumhuriyet’in ilanından altı ay gibi kısa bir süre sonra 28 Nisan 1924’te yayın hayatına başlamış olmasına rağmen, Takrir-i Sükun Kanunu’nun çıktığı günlerde yayın hayatına son vermiştir.

Cumhuriyet Dönemi’nin ilk taşra gazetelerinden olan *Keskin* gazetesi, bir taşra gazetesi olmasına rağmen, yöresel, bölgesel ve ulusal haberleriyle önemli bir gazetedir. Gazete, rejimin başkentinin o dönem doğusunda bulunan en önemli coğrafi, sosyo-kültürel, ticari ve iktisadi yönden hareketli tek kazası (Sakallı, 1999: 11) olan *Keskin* ilçesinde yayımlanmıştır. Cumhuriyet rejiminin ilk yıllarına yönelik söylenecekler açısından bu gazetenin kesinlikle gözardı edilmemesi gerekir kanısındayız. Araştırmacı Bayram Sakallı bu gazeteyi bugünkü harflere çevirmekle önemli bir hizmette bulunmuştur. Ancak gazete bugüne kadar ciddi bir değerlendirmeye tabi tutulmamıştır. Biz burada gazeteyi

“gazetecilik” noktasından ele alacağız. Bunun dışında böylesine önemli bir gazete başka perspektiflerden de değerlendirilebilir.

Gazetenin İsmi ve Sahibi :

Gazete ismini, 1989'da Kırıkkale iline bağlanan ve bu tarihten önce Cumhuriyet'in başkenti Ankara'ya bağlı olan “Keskin” ilçesinden almıştır. Gazete'nin sahibi Hüseyin Mazhar ve sorumlu müdürü ise Fuat Rifat'tır. Gazetenin sahibi Hüseyin Mazhar hakkında fazla bir bilgimiz yoktur. Yalnız gazetenin 25. sayısında Yozgat Mebusu Süleyman Sırrı'ya cevap verirken kimliği hakkında da biraz olsun bilgi vermektedir. Buna göre kendisi Yozgat İttihat ve Terakki yönetiminde bulunmuş ve Yozgat'ta beş yıl memuriyet yapmıştır. Aynı zamanda Yozgat'ta resmi *Yozgat* gazetesini çıkarmış ve Yozgat halkı tarafından da tanınan bir şahıs olduğunu görüyoruz. Bu yazısında *Yozgat* gazetesini çıkarırken kurşunlara maruz kaldığını, ama dürüstlükten ve doğruyu söyleyip yazmaktan geri durmadığını aktarıyor (Keskin, 25.9.1924) . Gazetenin 39. sayısında ise, gazetenin kendi malı olduğunu ve gazetede fikirlerin de doğrudan doğruya kendisini bağladığını söyleyerek, çıkarıcı ve dalkavukçu olmadığını ve gazetesini için de hiç kimseden on para yardım almadığını (Keskin, 23.2.1925) açıkça belirtmiştir. Baskı makinasını İstanbul'dan aldığını ve makinanın Yahşihan'a (Kırıkkale'nin şu anda ilçesi) kadar zararsız getirildiğini, ancak buradan Keskin'e götürünceye kadar şose yolu bile olmadığından makinasının hasara uğradığını söyledikten sonra, zaten Anadolu'da gazeteciliğin aslında fedakarlık olduğunu, yoksulluk ve yolsuzluk yüzünden bu fedakarlığa iki defa (ilki Yozgat

tecrübesi) katlandığını söylemekle (Keskin, 28.4.1924) aslında basın merakını ve tecrübesini de ortaya koymaktadır

Yayın Hayatı:

Gazete, Cumhuriyet'in ilanından yaklaşık bir yıl sonra, 28 Nisan 1924 tarihinde yayın hayatına başlar ve 41 sayı çıktıktan sonra 9 Mart 1925 tarihinde kapanır. Haftada bir defa pazartesi günleri dört sayfa ve orta boy olarak çıkan gazete, 13. sayıdan itibaren haftada iki gün, pazartesi ve perşembe günleri ikişer sayfa olarak yayımlanır. 27. sayıdan itibaren ise yayın günlerini cumartesi ve çarşamba olarak değiştirir. Bu değişikliği ise 27. sayıda "Kârilerimiz" başlığı altında posta günlerinin değişikliğine bağlar (Keskin, 20.12.1924). Gazetenin basım yeri Keskin Matbaası'dır. İdari binası ise 17. sayıya kadar Cemaat-ı İslamiye binası olup, bu sayıdan sonra Ermeni Mektebi'ne taşınmıştır (Keskin, 18.8.1924).

Gazete yaklaşık bir yıllık yayın hayatında düzensiz yayımlanmıştır. Bu düzensizliğin bir kısmını gazete, teknik ve sansür olaylarına bağlarken, diğer yayına ara vermelerle ilgili bir bilgi vermemektedir. Teknik olarak ilki 25 Eylül 1924 tarihinden 14 Kasım 1924 tarihine kadarki 20 günlük süredir. Bu kapanma süresi, gazetenin 14 Kasım 1924 tarihli 26. sayısında makine arızasına bağlanmıştır. İkincisi ise 23 Şubat 1925 tarihinden 3 Mart 1925 tarihine kadarki 10 günlük süredir. Sansürden dolayı yayına araverme olayını ise ayrı bir başlık altında inceleyeceğiz.

Fiyatı, Tirajı ve Dağıtım Sistemi

Gazetenin ilk sayısında nüsha fiyatının 5 kuruş, yıllık abone bedelinin 250 kuruş, posta ile gidecek yerlere ise 300 kuruş olduğu

açıkça yazılmıştır. İkinci sayıda da aynen verilen bu tarife, daha sonraki sayılarda verilmemiştir. Ancak fiyatının değişmediğini gazetenin 10, 11, 17 ve 29. sayılarında görüyoruz. Gazetede 6 aylık abone bedeli ise yoktur (Keskin, 18.8.1924).

Gazetenin tirajı ile ilgili açık ve net ifadeler olmamakla birlikte, gazetenin sadece Keskin'de dağıtılmadığını, Ankara, Kırşehir, Yozgat, Çankırı, Kastamonu, Bâlâ, Mecidiye, Kalecik, Haymana, Beypazarı, Koçhisar, Kargın gibi bölge vilayet ve ilçelere gittiğini, hatta İstanbul'da aboneleri bulunduğunu ve doğuda Erzurum muhabirinden haber aktardığını düşünürsek hiç de küçümsenmeyecek bir tirajı olduğunu söyleyebiliriz (Keskin, sayı no: 1,3, 5, 6, 7, 11, 13, 16,18, 20, 33.) Gazete yönetimi, teknik kapasitesizlikten dolayı okurlarının tüm isteklerini yerine getiremediklerini ve bunun için de yeni bir makine alarak gazetenin sayfa sayısını artırmaya karar verdiklerini (Keskin, 23 Şubat 1925), hatta Ankara ve İstanbul için deneyimli muhabirler alacaklarını (28 Ocak 1925) ifade etmeleri de bu görüşümüzü desteklemektedir.

Gazetenin dağıtımı ise Keskin dışına posta aracılığı ile yapılmaktadır. Hatta gazetenin çıkış günleri, posta günlerine ayarlanmıştır. Keskin'den posta, haftada iki gün şehir dışı dağıtıma çıktığından, gazete de haftada iki gün çıkmaktadır. Postanın bu çıkış günleri değiştiğinde, gazete de yukarıda söylediğimiz gibi basım günlerini buna göre ayarlamaktadır.

Amacı ve Yayın Politikası

Gazete, ilk sayısında yayın amacını; hürriyetçi, inkılapçı ve hür düşüncenin savunucusu olarak ortaya koymuştur. Bu görüşünü: "*Hürriyetten nurlar doğar. Serbesti fikirleri daima i'tilaya*

koşturur... Biz bu eserle inkılabın yüksek esaslarını mudafaadan başka bir gaye takip etmeyeceğiz... Binaenaleyh gazetecilikteki bütün mesaimizi onu mudafaa etmek noktasında temerküz edecektir" (Keskin, 28 Nisan 1924) sözleriyle dile getirir. Gazete bir yıllık yayın süresi içerisinde bu çizgisini savunmakla birlikte, yeni kurulmuş Cumhuriyet'in bu kavramları üzerinde fazla durmaz. Habercilik anlayışı kapsamında yönetimde ortaya çıkan aksaklıkları ve olumsuzlukları bu kavramlarla bağdaştıramadığını söyleyerek eleştirel bir çizgi izler. Bu eleştirel üslup içerisinde çok az da olsa Cumhuriyet'ten, inkılabtan ve hür düşünceden ne anladığını açıklar. 41 sayılı gazetenin tamamını bir bütün olarak ele aldığımızda ise, ona göre bu kavramlar; adaleti ve doğruluğu temsil ederler.

Gazetenin yayın politikasına gelindiğinde; gazetenin 2. sayısında: "*neşriyatımızı mümkün olduğu kadar Keskin'in coğrafi muhitine inhisar etmek nokta-i nazarımızdır*" (Keskin, 12 Mayıs 1924) diyerek temel yayın politikası olarak Keskin ve yöresiyle ilgili yayınlar yapacağını söylemektedir. Yayın politikası ile ilgili olarak ise bir sınırlama getirmeyeceğini gazetenin ilk sayısından son sayısına kadar "Keskin" anteti altında kullanmış olduğu "*Herşeyden bahis Türk gazetesidir*" söyleminden anlıyoruz ve gerçekten de gazeteyi incelediğimizde bölgesel haberciliğin ağırlıklı olduğu ve her çeşit konunun yer aldığı bir gazete görüyoruz.

Yayın politikasını bu düzleme oturtan gazete, politik üslupta ise oldukça eleştirel bir çizgiyi benimsemiştir. Bunda gazetenin sahibi Hüseyin Mazhar'ın kişiliğinin oldukça etkili olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü gazetenin içeriksel oluşumunda tek yetki sahibi kendisi olduğunu 39. sayıda "*Keskin gazetesi kendi*

malımdır ve doğrudan doğruya bana ait fikirlerin ma'kesi (merkezi)dir" diyerek bunu açıkça ortaya koymaktadır.

Habercilik Anlayışı ve Haber Kaynakları:

Gazete habercilik anlayışında bölge halkını tarımda, ticaretle, yönetim mekanizmalarıyla ilişkide aydınlatma yerine, idari ve mahalli yönetimlerdeki usulsüzlükleri ve yolsuzlukları esas almıştır. Şüphesiz gazeteciler, toplum adına toplumu denetleyen bir kamu denetçisi konumundadırlar (Tokgöz, 2000: 98), ancak bu görevi yerine getirirler iken olaylar karşısında soğukkanlı ve gerçekçi olmalıdırlar. Keskin gazetesi ise bu noktada çatışmacı ve kışkırtıcı bir dil kullanmıştır. Bunda daha önce de söylediğimiz gibi, gazetenin sahibi Hüseyin Mazhar'ın karakteri etkili olmuştur. Gazeteyi genel hatlarıyla incelediğimizde ise, Hüseyin Mazhar'ın "gazetecilik" kavramını ve "gazetecilik sorumluluğunu" pek kavrayamadığını görüyoruz. Taşra gazetesi yapısıyla doğal olarak bir fikir gazetesi olmayan Keskin gazetesi, baştan sona bir "haber gazetesi" kimliğindedir ve bu kimlik içerisinde bölgesel haberciliği öne çıkarmıştır. Ancak bir haberde olması gereken sadelik, kesinlik, açıklık, anlatım biçimi, haberleri sınıflama, haberde değer kavramı ve bugün "beş N, bir K" diye tanımladığımız haberciliğin temel ilkeleri (Tokgöz, 2000: 100,160,171,176) kurallarının uygulanmadığını görüyoruz.

Gazetenin haber kaynaklarını ise iki kısımda ele alabiliriz. Birincisi, gazeteye gelen mektuplardan, ihbarlardan ve gazetenin bölge vilayet ve ilçelerinde oluşturmuş olduğu muhabirlerden (Keskin, sayı no: 1,3,5,6,7,11,13,16,18,20) derlediği haberler; ikincisi ise ulusal gazetelerden derlenerek yazılan haberler. Birincisi

içerisinde civardaki vilayet ve ilçe merkezlerinde "muhabir" ağını kullanması bir taşra gazetesi için önemli bir olaydır. Ayrıca gazetenin İstanbul ve Ankara için de deneyimli muhabir görevlendireceği haberi (Keskin, 28 Ocak 1925), o gazetenin tirajını ortaya koyması noktasında da bir veridir. İkinci kısımda yer alan haber kaynakları arasında ise daha çok İstanbul ve Ankara gazeteleri başı çekmektedir (Keskin, sayı no: 1,2,4,8,9,10,11,16,22). Bazen alıntı yaptığı gazetelerin isimlerini vermekle birlikte (Keskin, sayı no: 1,2,14), genellikle "İstanbul, Ankara" şeklinde alıntı yaptığı gazetelerin yayın yerleri verilmiştir. Bunların dışında İzmir başta olmak üzere Trabzon ve Sinop gazetelerinden de haber aktarımları yapılmıştır (Keskin, sayı no: 8,24,28). Alıntı yapılan bu haberler "Ajans" başlığı altında özetlenmiştir. Alıntı yapılan haberler eğer yurtdışı ile ilgili ise, alıntı yaptığı gazetede haber merkezi yazılmıştır (Keskin, sayı no: 9,11,24,28).

Yurtdışı ve Ulusal Haberler

Gazetede yurtdışı haberleri çok olmamakla birlikte, bu haberler İstanbul gazetelerinden aktarılmıştır. Fransa'da cumhurbaşkanlığı seçimleri, İtalyan sosyalist mebusunun dağa kaldırılışı, Avusturya Meclisi'nin Türkiye-Avusturya anlaşmasını onayladığı, Paris'te komünistlerin gösteri yaptığı (Keskin, sayı no: 7,11,28) gibi halkı çok ta yakından ilgilendirmeyen haber özetleri verilmiştir. Ulusal haberler ise çoğunlukla İstanbul, Ankara ve İzmir gazetelerinden aktarılmıştır. Bu haberler ülke genelinde meydana gelen sosyal, siyasal olaylarla, üst kademe memur atamaları, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki önemli müzakere haberleri,

milletvekilliğini kazananlar, Fethi Bey Kabinesi'nin istifası ve İsmet Paşa başbakanlığında oluşturulan yeni kabinenin listesi (Keskin, sayı no: 3,9,10,11, 14,17, 27, 28, 30, 34, 40, 41) bunlar arasında sayılabilir. "Ajans" başlığı altında kısa kısa verilen bu haberlerin dışında, hükümete yönelik eleştirel haberler de yapılmıştır. Ülkeden firar eden Ermenilerin geri dönüşleriyle ortaya çıkan problemler karşısında hükümetin kayıtsız kaldığı, İsmet Paşa'nın halka dağıtacağı tohumluk paralarının merkezden uzaklaştıkça suistimale uğrayabileceği, devlet arazilerinin yağmalanmasında devletin duyarsız davrandığı (Keskin, 12 Mayıs 1924), hükümetin kişilerin durumuna bakmaksızın halka ağır vergiler yüklediği ama hizmete geldiğinde fantezi şeylere para harcadığı (Keskin, 30 Haziran 1924), "Cumhuriyet iki yüzlü olamaz" başlığı altında yönetim mekanizmalarının halk arasında ayırım yaptığı (Keskin, 2 Haziran 1924), hükümetin mirasyedi gibi davrandığı (Keskin, 26 Mayıs 1924), "a'şarda mezâlîm" başlığı altında, vergi memurlarının halka zulüm yaptığı ve padişahlar dönemine özgü bu işlerin Cumhuriyet döneminde de devam etmesi halinde halkın bu rejimden de şüpheye düşeceği (Keskin, 14 Ağustos 1924) gibi bir çok konuda yazılar kaleme alınarak merkezi hükümetin dikkati çekilmiştir.

Bölgesel ve Yerel Haberler

Bölgesel ve yerel haberler gazetenin yaklaşık 3/2'sini oluşturmaktadır. Bu haberleri iki kısımda ele almak gerekir. Birincisi "ufak haberler" başlığı altında yer alan "vaka-i âdiye" olarak isimlendirdiğimiz güncel olaylarla ilgili kısa haberler (Bu tür haberler gazetenin 6. sayısından başlayarak sözü edilen başlık altında verilmiştir.) ; ikincisi ise yörede ve bölgedeki yolsuzlukları, adam

kayırmaları, cinayetleri, hizmet aksaklıklarını, sağlık problemlerini, vergi adaletsizliklerini, postaların düzensizliklerini, eğitim sorunlarını, kaymakam ve jandarma kumandanlarının halka kötü davrandıklarını ele alan yorumsal haberler. Yukarıda belirttiğimiz haber kuralları dışında “araştırmacı” ve “fikir gazeteciliği” kurallarına (Bu konular için bkz. Tokgöz, 2000: 305-314) da uymayan bu tür ulusal, bölgesel ve yerel haberlerde, gazetenin idari, mülki ve askeri yönetimlerle tam bir çatışma içerisinde olduğunu görüyoruz. Örneğin jandarmaya yönelik verilen bir haberde: “*Kasaba içinde alenen gezdirilen silahları toplatmaktan aciz olan jandarma, gerilere çıkınca Allah’ın belası kesilmektedir...*” (Keskin, 9.6.1924). Gazetenin hemen hemen bütün sayılarında buna benzer ve hatta daha ağır ifadelerle mülki amirlere yönelik haberler yapılmıştır.

Hem hükümete ve hem de yerel ve bölgesel yöneticilere karşı tam bir muhalefet gazeteciliği örneği sergileyen Keskin gazetesi yönetimi, halkı bu muhalefet hareketinde yanına çekmek için gazetenin 6. sayısından itibaren “Mektuplar” başlığı altında gazeteye gelen şikayet mektuplarını da yayımlamaya başlamıştır (Keskin, sayı no: 6,7,8,9,10,23,26,27). Bu mektuplarda bazen mektubu yazanın ismi açıklanırken, bazen de “ismi bizde saklıdır” denilmektedir.

Gazetenin Sansüre Uğraması

Keskin gazetesi, gerek merkezi hükümeti ve gerekse yerel ve bölgesel idarecileri ağır bir üslupla eleştirmesi yüzünden sık sık takibata uğramış ve ucuz gerekçelerle bir yıllık yayın hayatında iki

kez cezası almış ve "Takrir-i Sükun" kanununun hemen ardından da tamamen susturulmuştur.

İlki Kozan valisinin gazete aleyhine açmış olduğu davada, gazetenin para cezasına çarptırılmasıdır. Buna göre gazete, Keskin Mahkemesi kararıyla 50 lira nakdi ve 100 lira da şahsi tazminat ile mahkum edilmiştir (Keskin, 14 Kasım 1922). Bu kararı kinayan gazete, yine aynı tarihli gazetede "Matbuata Zincir" başlığı altında: " milletvekilllerinden Ali Saib Bey, matbuatın ağzına asma kilidi, eline kelepçe, ayağına zincir vurulmak üzere meclise bir kanunlâyhâsı vermiştir. Bir Cumhuriyet Meclisinin böyle bir lâyhayı mevzu-ı müzakere etmeyeceğini zannettiğimiz için fazla söze lüzum görmüyoruz" şeklinde vermiş olduğu habere gönderme yaparak " Ali Saib Bey'in kulakları çınlasın" sözleriyle sansür olayını eleştirmektedir. Ancak bu olaydan sonra gazete üzerindeki baskılar giderek yoğunlaşır ve 10 Ocak 1925 tarihli gazetenin ilk haber başlığı: "Gazetemizi kapatmak için uydurma zabıt varakası tutuyorlar" manşetiyle verilmiştir. Haberde özetle şu ifadelere yer veriliyor: " Keskin mülki idaresi ve jandarma dairesi aleyhlerinde yayınlar yaptığımız için sözde cumartesi ve çarşamba çıkması gereken gazeteyi pazar ve perşembe günleri çıkardığımız gerekçesiyle kapatmak için zabıt varakası düzenliyorlar. Bu beyefendiler uykularını terk ederek gazetemizi nasıl kapatabileceklerini düşünecekleri yerde, gözlerini memleket işlerindeki yolsuzluklara çevirsinler. Ortada bu kadar yolsuzluklar varken bizi değil Keskin hükümeti, kimse susturamaz." Tam bir meydan okuma olarak değerlendirebileceğimiz bu sözler üzerine gazete hemen kapatılır ve yapılan hukuk mücadelesi sonunda gazete ancak, 28 Ocak 1925'te 33. sayısıyla tekrar yayın hayatına

başlar ve ilk sayfada bu kapatma olayını Keskin Kaymakamı Saib Bey'in keyfi tutumuna bağlayarak: "Bizi susturmak kolay, marifet vakaları susturmalı" (Keskin, 7 Şubat 1925) diyerek eleştirmeye devam eder.

Bu kapatma olayına bölge halkı mektup ve telgraflarla tepki gösterir (Keskin, 14 Şubat 1925). İstanbul basını da olayı sütunlarına taşır ve Dersim milletvekili Ferudun Fikri de gazetenin kapatılması ile ilgili Dahiliye Vekili Cemil Bey'in cevaplama için Meclis'e soru önergesi verir. Dahiliye Vekili Cemil Bey'in verdiği cevabın İstanbul gazetelerinde yer aldığını Keskin gazetesinden öğreniyoruz (Keskin, 11 Şubat 1925) ve bu cevaba karşılık Keskin gazetesi aynı tarihli sayısında vesikalarla kendisini savunmaya devam eder. Birkaç sayı daha yayımlanan gazete, 4 Mart 1925'te çıkan Takrir-i Sükun Kanunu'ndan sonra ancak bir sayı çıkabilmiş ve gazete büyük bir ihtimalle bu eleştirel tutumu yüzünden kapatılmıştır.

Sonuç

Bir muhalefet gazetesi görünümünde olan *Keskin* gazetesi, temelde ne Cumhuriyet'e ve ne de inkılaplara karşıdır. Gazetenin ilk sayısında zaten Cumhuriyetçi ve inkılapçı olduğunu açıkça belirtmektedir. Gazetenin tüm sayıları incelendiğinde de bunu açıkça görmekteyiz. Gazetenin rejim karşıtı gibi görünen tutumu, temelde rejimle bağdaştıramadığı yolsuzluklar, adaletsizlikler, adam kayırmalar ve halka yapılan her türden işkencelerdir. Bunu her sayısında dile getiren *Keskin* gazetesi; milletin yaldızlı sözlere değil icraatlara itibar ettiğini, devlet kapılarının yasağcı zihniyetle halka kapalı tutulmaması gerektiğini, kanunların kişilerin nüfuzlarına

göre uygulanmamasını söyleyerek bu tutumların padişahlık dönemlerinde olduğunu, bu türden olayların Cumhuriyet Dönemi'nde de görülmesinin rejime zarar vereceğini vurgulayarak hakikatleri haykırma görevini üstlenmiştir. Ancak bunları dile getirirken kullanmış olduğu ağır eleştirel üslup, yöneticileri rahatsız etmiş olmalı ki, gazete sık sık baskılara ve bazen de kapatma cezalarına maruz kalmış ve sonuçta *Takrir-i Sükun Kanunu* ile yayın hayatına son verilmiştir.

Tüm bu olumsuzluklara karşın gazete, bir taşra basını olarak bölgede önemli bir kamuoyu oluşturmuş ve hatta doğuda Erzurum ve Batı'da İstanbul'a kadar bir okuyucu kitlesi kazanmıştır.

Kısaltmalar

DH- KMS : Dahiliye, Kalem-i Mahsus

DH- SYS : Dahiliye, Siyasi

HR-İ. HUS : Hariciye, İrade Hususi

Kaynakça

- DH-KMS (1914). 29 Kânûn-ı Sâni 1329 / 11 Şubat 1914
- DH- KMS (1913). 21 Teşrin-i Evvel 1329 / 3 Kasım 1913
- DH-KMS (1914). 24.3.1330 / 6.4.1914
- DH-SYS (1910). C.1, 25.7.1328 / 2.8.1910
- DH-SYS (1912). C.1, 17.7.1330 / 2.7.1912
- DH-SYS (1912). C.1, 22.7.1330 / 7.7.1912
- DH-SYS (1912). C.1, 2.8.1330 / 17.7.1912
- DH-SYS (1911). C.1, 26.12.1329 / 18.12.1911
- DH-SYS (1911). C.1, 23.5.1329 / 21.6.1911

- DH-SYS (1911). C.1, 21.2.1330 / 21.2.1911
- DH-SYS (1910). C.1, 28.12.1328 / 15.12.1910
- DH-SYS (1913). C.1, 28.5.1331 / 5.5.1913
- DH-SYS (1912). C.1, 5.7.1330 / 20.6.1912
- DH- SYS (1911). C.1, 8.2.1329 / 8.2.1911
- GEVGİLİ Ali (1983). "Türkiye Basını," *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, C.1, s. 202-212
- GIRGIN Atilla (2001). *Türk Basın Tarihi'nde Yerel Gazetecilik*. İstanbul: İnkilap Kitabevi
- HR- İ. HUS (1318). 27 C 1318 / 22 Ekim 1900
- İNÜĞÜR Nuri (1992). *Türk Basın Tarihi*, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti
- İSKIT Server (1939). *Türkiye'de Matbuat Rejimleri*, İstanbul: Matbuat Umum Müdürlüğü Yayınları
- KABACALI Alpay (1994). *Türk Basınında Demokrasi*, Ankara: Kültür Bakanlığı
- Keskin (Gazetesi). Sayı No: 1-45; 28 Nisan 1924-9 Mart 1925
- KOCABAŞOĞLU Uygur (1986). "Basın Özgürlüğünün Engellenmesi Sansür Tarihi," *Tarih ve Toplum* 37: s. 40-45
- KOLOĞLU Orhan (1992). *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın*. İstanbul: İletişim Yayınları
- SAKALLI Bayram (1999). *Cumhuriyet'in İlk Yıllarında "Keskin" Gazetesi*, Ankara:Devran Matbaası
- TOKGÖZ Oya (2000). *Temel Gazetecilik*, Ankara: İmge Kitabevi
- TOPUZ Hıfzı (1996). *Başlangıçtan Bugüne Türk Basın Tarihi*, İstanbul: Gerçek Yayınevi
- TUNCAY Mete (1986). "Tek-Parti Döneminde Basın, 1925 Takrir-i Sükûn'dan 1945 Tan Olayı'na" *Tarih ve Toplum*37: s. 48-51

